

leştirmiştir. Râgıb el-İsfahânî'nin *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a* adlı eseri ve Gazzâlî'nin *Mizânü'l-âmel*'i de aynı yaklaşıma sürdüren örneklerdendir. Bu iki eserde de aklın karşısına konulan beşerî istek ve tutkuların hepsine birden hevâ adı verilmiş, aklın melekten, hevânın şeytandan destek aldığı ifade edilmiş, aklın buyruğu ile hevânın istekleri arasında ayırım yapmanın her zaman kolay olmadığına dikkat çekilerek bu hususta bazı ölçüler verilmiştir. Bu arada İbrâhîm sûresinin 24. âyetindeki "güzel ağaç"la aklın, "çirkin ağaç"la da hevânın kastedildiği, böylece âyetle aklın faydalarıyla hevânın zararlarına işarette bulunulduğu belirtilmiştir. Yine bu eserlerde hevâyâ karşı koyma hususunda insanlar başlıca üç sınıfa ayrılmıştır. Hevâsına yenik düşenler ilk sınıfı, akıl ve iradelerini kullanarak hevâlarına karşı sürekli mücadele verenler ikinci sınıfı, hevâlarına hiç uymayanlar da üçüncü sınıfı oluşturur. Yalnız peygamberlerle veliler üçüncü mertebeye ulaşabilir (*ez-Zerî'a*, s. 101-110; *Mizânü'l-âmel*, s. 59-62). Gazzâlî bu son mertebeyi "en büyük güç, peşin nimet, tam hürriyet ve kölelikten kurtuluş" olarak değerlendirir (a.g.e., a.y.). Hevânın esaretinden kurtulmanın gerçek hürriyet sayılması, başta sûfilere olmak üzere bütün İslâm ahlâkçılarının ortak görüşüdür (Çağrıci, s. 30-31). Dinin, belirli zaruretlere bağlı olarak verdiği ruhsatların istismar edilebileceğinden kaygı duyan Gazzâlî, bu istismarın sebebi olarak da hevâ ve şehvet kelimeleriyle ifade ettiği nefsanî arzu ve ihtirasları gösterir ve insan oğlunun yaşadığı sürece kötü arzularının baskısından kurtulamayacağını söyler (*Mizânü'l-âmel*, s. 166-171).

Hevâyî şehvetin eş anlamlısı gibi kabul edenler varsa da Râgıb el-İsfahânî bu iki terim arasında önemli bir fark bulunduğunu görüşündedir. Ona göre şehvetin biri iyi, diğeri kötü olmak üzere iki çeşidi vardır. Bunların ilki ilâhî bir fiil olup insan nefsinin bedene fayda sağlayan şeyleri elde etme gücüdür; diğeri de insanî eylemlerin ürünüdür ve nefsin bedenî lezzet sağlayan şeylere kapılmasıyla meydana gelir. Düşünme yeteneğini kendisine bağımlı kılan bu şehvete hevâ denir. Sonuç olarak düşünme cehdi aklın kontrolünde işlediğinde iyilik ve güzellikler üretir, hevânın etkisine kapıldığında ise kötülük ve çirkinlikler doğurur (*ez-Zerî'a*, s. 108-109). Aynı açıklamaları Gazzâlî de tekrar eder (*Mizânü'l-âmel*, s. 62). Ancak Gazzâlî, kelimelerden ziyade onlara

yüklenen anlamların önemli olduğunu düşündüğü için özellikle *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'in III. cildinde bu iki kelimeyi eş anlamlı olarak kullanmış ve daha çok şehvet kelimesiyle ifade ettiği bedenî ve dünyevî tutkularla ilgili geniş tahliller yapmıştır.

Hadis, akaid, kelâm ve mezhepler tarihi literatüründe, genellikle sünnet çizgisinden saparak inanç ve davranışları beşerî görüş ve arzular doğrultusunda oluşturma eğilimleri için "ehvâ", bu eğilimleri birer akım haline getirenler için de "aşhâbü'l-ehvâ" (Dârimî, "Muḳaddime", 35) ve daha çok "ehl-i ehvâ" tabiriyle kullanılmıştır (bk. EHL-i EHVÂ).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "hvy" md.; a.mlf., *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a* (nşr. Ebû'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 101-110; *et-Ta'rifât*, "el-hevâ" md.; *Tâcû'l-ârus*, "hvy" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1543; Wensinck, *el-Mu'cem*, "hvy" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "hvy" md.; *Müsned*, II, 34, 97; Dârimî, "Muḳaddime", 30, 35; Buhârî, "Tefsîr", 33/7, "Nikâh", 29, "Aḥkâm", 16; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 2, 3, "Edeb", 116; Antere, *Dîvân*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), s. 103, 119, 190; Hâris el-Muḥâsibî, *er-Ri'âye li-ḥuḳûkullâh* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1405/1985, s. 325-327; Ebû Bekir er-Râzî, *Resâ'il felsefiyye* (nşr. P. Kraus), Kahire 1939, s. 17-32, 39-40, 88-91; Sülemî, *Ṭabaḳât*, s. 81; Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1978, s. 19-40; Kuşeyrî, *er-Risâle*, I, 266-277, 351; Hücvîrî, *Keşfü'l-maḥcûb* (trc. Es'ad Abdülhâdî Kindî), Kahire 1395/1975, II, 427, 430, 438-441; A'lem eş-Şentemeri, *Şerḥu Ḥamâseti Ebî Temmâm* (nşr. Ali el-Mufaddal Hammûdân), Beyrut 1413/1992, I, 256; Zevzenî, *Şerḥu'l-Mu'allakâti's-seb'*, Beyrut, ts. (Mektebetü Dâri'l-Beyân), s. 160, 233; Gazzâlî, *İhyâ'*, III, 28, 45-48, 79-106, 274-325; a.mlf., *Mizânü'l-âmel*, Kahire, ts. (Mektebetü'l-Cündî), s. 59-62, 166-171; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, Kahire 1293, IV, 259, 428; Necmeddîn-i Dâye, *Mirşâdü'l-îbâd*, Tahrân 1352, s. 178-182; İbnü'l-Hatib, *Ravzatü'l-ta'rif* (nşr. M. İbrâhîm el-Kettânî), Beyrut 1970, I, 339-340; Mustafa Çağrıci, *İslâm Düşüncesinde Ahlâk*, İstanbul 1989, s. 30-31.



MUSTAFA ÇAĞRICI

HEVÂZİN (Benî Hevâzin)

(بنو هوازن)

Adnâniler'e mensup
bir Arap kabilesi.

Adını Hevâzin b. Mansûr b. İkrime'den alan kabilenin soyu Adnân'a dayanır. Kays Aylân'a mensup olan Hevâzin'in önemli kolları arasında Benî Sa'd b. Bekir, Benî Münebbîh b. Bekir ve Benî Muâviye b. Bekir ile tâli kollarından Benî Cüşem b. Muâviye, Benî Nasr b. Muâviye, Âmir b.

Sa'saa b. Muâviye, Benî Hilâl b. Âmir b. Sa'saa ve Benî Sakîf b. Münebbîh kabileleri zikredilebilir. Bu büyük kabile, Mekke ile Necid arasında yer alan geniş sahada ve güneyde Yemen'e kadar uzanan bölgelerde yayılmış durumdaydı. Bunlardan Sakîfililer Tâif şehrinde oturlardı. Hevâzinliler'den bazıları Tâif ile Nahle arasındaki Ukâz'da bulunan Cihâr putuna (Cevâd Ali, IV, 517), bazıları Tebâle'de bulunan Zülhalesa'ya (İbnü'l-Kelbî, s. 40), bir kısmı da Suriyeliler'in ziyaret ettiği Ukaysır putuna taparlardı (a.g.e., s. 46-47).

Hevâzinliler, Yemen'de hüküm süren Kinde Krallığı'nın hâkimiyeti altında iken VI. yüzyılın ortalarına doğru Gatafânîlar'ın himayesine girmişler, hatta Gatafân reisi Züheyr b. Cezîme'ye vergi ödemek mecburiyetinde kalmışlardı. Bu durum, Âmir b. Sa'saa kabilesinden Hâlid b. Ca'fer'in "Yevmü'n-nefrâvât" adı verilen savaşta Züheyr b. Cezîme'yi öldürmesine kadar devam etti. Hevâzinliler, daha sonra Benî Gatafân'ın kollarından Abs ve Zübân kabileleriyle yaptıkları savaşlarda yenilmişlerdir. Câhiliye döneminde Hevâzin ile diğer Arap kabileleri arasında Birinci ve Dördüncü Ficâr gibi çetin savaşlar olmuştur (bk. FİCÂR). Benî Süleym ile birlikte Hevâzinliler İslâm öncesinde Arabistan'da kabileler arasında çıkan savaşlarda önemli rol oynamışlar ve bu yüzden "Araplar'ın tencere taşları" (sacayağı) anlamına gelen "esâfî'l-Arab"dan biri (üşfiyye) kabul edilmişlerdir (diğer ikisi Gatafân ile A'sur ve Benî Muhârib'dir, bk. İbn Habîb, s. 234; Hamîdullah, I, 469, 482).

Kabilenin bir kolu olan Benî Sa'd b. Bekir'den bir grup Hz. Muhammed'in doğduğu yıl Mekke'ye gelmişti. Resûlullah'ın sütannesi Halîme bint Ebû Züeyb de bunların arasındaydı ve Hz. Muhammed'i alarak Benî Sa'd yurduna götürmüştü.

Hevâzin kabilesi, Hîre Hükümdarı Nu'mân b. Münzir b. Münzir'in kervanını Ukâz panayırına götürür ve güvenliğini sağlar. Kervanı korumakla görevlendirilen Hevâzinî Urve er-Rehâl b. Utbe'nin Kureys'e mensup Berrâd b. Kays tarafından öldürülmesi iki kabile arasında savaşın çıkmasına sebep oldu. Nahle mevkinde başlayan savaş Kureysliler'in Harem bölgesine çekilmesi üzerine sona erdi. Dördüncü Ficâr olarak bilinen bu savaşta Hz. Muhammed de genç yaşlarında katılmıştır. Hevâzin ile Kureys arasında bir kısmı ticarî rekabetten kaynaklanan birçok savaş meydana gelmiştir.

H. Peygamber, Hevâzin'in muhtelif kolları üzerine hicretin 6. (627-28) yılında Hz. Ali, 7. (628-29) yılında Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir, 8. (629-30) yılında Şü-câ' b. Vehb el-Esedî kumandasında se-riyyeler gönderdi (İbn Sa'd, II, 89-90, 117, 127). Mekke'nin fethi sırasında Hevâzin-liler Evtâs'ta karargâh kurmuşlardı. Re-isleri Mâlik b. Avf kabilenin malları ile ka-dın ve çocuklarını buraya getirmiş ve ka-bilenin Sakif koluyla birleşmişlerdi. Re-sûlullah bunu haber alınca Attâb b. Esîd ve Muâz b. Cebel'i Mekke'de bırakarak 6 Şevval 8 (27 Ocak 630) tarihinde 12.000 kişilik bir ordu ile harekete geçti. Müslü-manlar ilk defa bu kadar büyük bir ordu-ya sahip oldukları için kendilerine fazlaca güveniyorlardı. Mâlik b. Avf, askerlerinin bir kısmının Huneyn vadisinde pusu kur-masını emretti. Huneyn vadisinden ge-çerken pusuya düşürülen ve kaçmaya başlayan müslümanlar Resûlullah'ın çağ-ırısı üzerine yeniden toparlandılar. Yapı-lan saldırı sonunda Hevâzin mağlûp edil-di. Kaçanların bir kısmı Evtâs'a, bir kısmı Tâif'e çekildi. Evtâs'ta karargâh kuranlar da yeni bir saldırıyla bozguna uğratıldı. Müslümanlar pek çok esir ve ganimet al-dılar. Hz. Peygamber, esir ve ganimetle-rin Mekke yakınlarındaki Ci'râne'de top-lanmasını emrederek Tâif'i muhasara et-mek üzere yola çıktı.

Tâif muhasarasından sonra Resûl-i Ek-rem'in huzuruna gelen bir Hevâzin hey-e-ti kabilenin İslâmiyet'i kabul ettiğini bil-direrek mallarını ve esirlerini geri istedi. Esirler arasında bulunan şair Ebû Cervel Zühayr b. Surad el-Cüşemî'nin okuduğu başışlanmalarını isteyen şiiri de beğenen Resûlullah, Mâlik b. Avf'ı kabileye âmil tayin ederek esirlerini veya mallarını tercih etmelerini söyledi. Onların kadın ve çocuklarını tercih etmeleri üzerine Hz. Peygamber kadın ve çocukların geri ve-rilmesini istedi. Ashabın büyük çoğunlu-ğu buna razı oldu. Karşı çıkanları da Re-sûl-i Ekrem, elde edilecek ilk ganimetten her esire karşılık altı pay verileceğini söy-leyerek ikna etti. Ayrıca bazı kaynaklara göre ganimet olarak alınan 24.000 deve ile 40.000 koyun ve 4000 ukiyye gümüş de iade edildi (Ali el-Kârî, II, 38; Kettânî, I, 291).

H. Peygamber ile Hevâzin arasındaki münasebetler sadece Hevâzin'in tâli kol-larından Âmir b. Sa'saa ile iyi yönde de-vam etmiş, Sa'd b. Bekir kolundan ise Re-sûl-i Ekrem'in sûtanesi Halîme'nin aile-sine mensup küçük bir topluluk müslü-man olmuştur.

Resûlullah'ın vefatından on gün sonra Medine'ye gelip müslümanların evlerin-de misafir kalan Hevâzinliler namaz kıla-caklarını, ancak zekâtı muaf tutulmak istediklerini, bu istekleri kabul edilirse bir barış anlaşması yapacaklarını söylediler. Hz. Ebû Bekir isteklerini reddetti. Hâ-lid b. Velîd'in Büzâha'da Tuleyha b. Hu-veylid ve Uyeyne b. Hısn'ı yenmesi üzeri-ne tereddüt içinde bekleyen Hevâzin ve Süleym kabileleri Hz Ebû Bekir'e itaat arzettiler.

H. Ömer zamanında yedi gruba ayrı-lan Kûfeliler'in bir grubunu Hevâzin ve Temîm kabileleri oluşturuyordu (Taberî, IV, 48). Hevâzin'in reisi Mâlik b. Avf Kâdi-siye Savaşı'na ve Suriye'nin fethine katıl-mıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbi, *Kitâbü'l-Eşnâm*, s. 40, 46-47; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, III, 885 vd.; İbn Hişâm, *es-Sî-re*, IV, 80 vd.; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 89-90, 117, 127, 147-157; İbn Habib, *el-Münemmak*, s. 234; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 22, 51, 55, 56, 70, 72-77; IV, 48, ayrıca bk. İndeks; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 264; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 261-273; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 281; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1984, s. 391; Diyarbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, II, 103 vd.; Ali el-Kârî, *Şerhu's-Sifâ* (Hafâcî, *Nesîmü'r-riyâz fî şerhi Şifâ'i'l-Kâdî 'İyâz içinde*), Kahire 1327, II, 38; A. P. C. de Perceval, *Essai sur l'histoire des arabes avant l'Islamisme*, I-III, Paris 1847-49, bk. İndeks; M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr., *Eyyâmü'l-'Arab fi'l-câhiliyye*, Kahire 1361/1942, s. 235, 295, 331, 336; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 264; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ilü'l-'Arab*, Beyrut 1980, III, 1231-1232; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, bk. İndeks; Hamîdullah, *İslâm Pey-gamberi* (Tuğ), I, 42, 469, 482, 515; II, 946, 1067-1068; Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), I, 288-291; II, 311-312; Mustafa Fayda, *Halid b. Velid*, İstanbul 1990, s. 170-171, 204-211; J. Schleifer, "Hevâzin", *IA*, V/1, s. 446-447; W. Montgomery Watt, "Hawâzin", *IE* (İng.), III, 285-286.



M. ALİ KAPAR

HEVÂZİN GAZVESİ

(bk. HUNEYN GAZVESİ).

HEVESNÂME

(هوس نامه)

Tâcizâde Câfer Çelebi'nin
(ö. 921/1515)

İstanbul'da yaşamış
bir aşk macerası etrafında gelişen
mesnevisi.

Türk şairlerinin konu ve ilhamlarını ge-nellikle İran edebiyatından aldıkları ve tercüme eserlerin yaygın olduğu bir dö-nemde yerli hayatın içinde bir aşk mace-

rasının anlatıldığı *Hevesnâme*, farklı ya-pısı ve orijinal konusuyla devrinin hemen bütün tezkire yazarlarınca önemli kabul edilmiş bir mesnevidir (Sehîf, s. 28; Latîfî, s. 117; Âşık Çelebi, vr. 61^b-62^a; Kınalîzâ-de, I, 250). Eser, "mahabbetnâme-i Ca'-fer" terkininin gösterdiği 899 (1494) yı-lında kaleme alınmıştır.

Aruzun "mefâilün mefâilün feûlün" ka-lıbıyla yazılan ve 3750 beyitten meydana gelen *Hevesnâme*, hemen bütün mes-nevilerde yer alan tevhid, na't ve münâ-cât gibi manzum parçalardan sonra ge-len üç bölümde oluşur. İlk bölümde İs-tanbul'un tabii güzelliği, çeşitli semt-leleriyle önemli yapıları anlatılmaktadır. O devir şehir hayatının birbirinden farklı mahalleri olan Galata, Sarây-ı Hümâyün, Ayasofya ve Fâtih camileri, Semâniye medreseleri, hamam ve kasırlar, dârüş-şifâ ve imaret gibi tesisler, Fâtih Sultan Mehmed'in mezarı, Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin kabrinin nasıl bulunduğu, Kâğırtha-ne, Eyüp ve Yedikule semtlerinin mima-ri, yerleşim ve sosyal hayatını anlatan bu bölüm, gerçeklerden ziyade şiirin hayali atmosferine yakın olmakla birlikte ilk de-

Tâcizâde Câfer Çelebi'nin *Hevesnâme* adlı mesnevisinin ilk sayfası (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4373)

